

Bozkurt Aran¹

Ticaret Çalışmaları Merkezi Direktörü

KÜRESEL TİCARET SİSTEMİ KRİTİK BİR KAVŞAKTA

DTÖ Dünya Ticaret Raporu 2026 üzerine bir değerlendirme

GİRİŞ

DEĞERLENDİRME NOTU

Dünya Ticaret Örgütü tarafından 15 Eylül 2026 tarihinde yayımlanan World Trade Report 2026, “A Critical Juncture for the World Trading System” başlığını taşımaktadır. Rapor bir kısa dönemli ticaret tahminlerini yer vermenin ötesinde, çok taraflı ticaret sisteminin tarihsel gelişimini, ekonomik değerini ve bugün sistemi zorlayan yapısal dönüşümleri inceleyen kurumsal ve analitik bir rapordur. Rapor belirli bir reform önerisi yer almamaktadır. DTÖ üyesi 166 ülkenin anlaşması gereken alanları ve hareketsizliğin ekonomik maliyetini ortaya koymaktadır.²

Raporun takdimini yapan DTÖ Genel Direktörü Ngozi Okonjo-Iweala, “Küresel ticaret ortamının önemli ölçüde değiştiğini, ancak sistemin temel mantığının, yani tüm ekonomilerin tek taraflı hareket etmek yerine iş birliği yapmalarının daha yararlı olduğu düşüncesinin bugün her zamanki kadar geçerliliğini koruduğunu ifade etmişti. Dr. Ngozi, ayrıca DTÖ üyeleri için mevcut durumun bir seçenek olmadığını kabul ederek şu anda reform çalışmalarına aktif olarak katıldıklarını ve çok taraflı ticaret sistemin daha önce de onarılmış ve yenilenmiş olduğu dikkate alındığında; bunun tekrar yapılabilmesine inandığını ifade etmiştir.

Çalışmanın ana tezi dikkat çekicidir. Bugünkü sorunların önemli bir kısmının DTÖ sisteminin başarılarının sonucu olduğu belirtilmektedir. GATT ve ardından kurulan DTÖ, gümrük tarifelerini azaltarak ve ticaret politikasının öngörülebilirliğini artırarak dünya ekonomisinin olağanüstü ölçüde bütünleşmesini sağlamıştır. Ancak bu sürecin aynı zamanda ticari sürtüşmeleri daha karmaşık hale getirdiği de ileri sürülmektedir. Küresel ticaretin, üyelerin ekonomik

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257>

² World Trade Organization, World Trade Report 2026: A Critical Juncture for the World Trading System, 15 September 2026, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/world-trade-report-2026_e.htm

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

ağırlıklarını değiştirmesi sonucunda, gelişmiş ülkelerin iç düzenlemelerinin bu defa küresel ticaretin merkezine aşınmasına neden olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla korunması gereken husus mevcut kuralların aynen muhafazası değil, kurala dayalı iş birliğinin yeni koşullara uyarlanması olduğu ileri sürülmektedir.

Rapor, GATT'nin 1947'de iki düzine ülke arasında yapılan sınırlı bir tarife anlaşması olarak başlamasından, bugün 166 üyeli ve küresel ticaretin yaklaşık yüzde 98'ini kapsayan DTÖ'ye uzanan gelişimi hatırlatmaktadır. Bu dönemde dünya ticareti yaklaşık 50 kat büyümüştür. 1947'de dört büyük ekonomide ortalama yüzde 22 civarında olduğu tahmin edilen gümrük tarifelerinin bugün tek haneli seviyelere gerilemiştir. 2000 sonrasında DTÖ'ye katılan üyelerin ortalama tarifelerinde yaklaşık yüzde 35 azalma gerçekleşmiştir.³

Sistemin günümüzde de işlevini yitirmediğini gösteren en önemli bulgu, küresel mal ticaretinin yaklaşık yüzde 72'sinin hâlâ DTÖ üyelerinin bağlı oldukları "en çok kayırlan" ülke tarifeleri üzerinden yapılmasıdır. Başka bir ifadeyle, kamuoyunda ikili anlaşmalar, karşılıklı tarifeler ve ticaret savaşları ön plana çıksa da dünya ticaretinin hukuki zemininin büyük kısmını DTÖ oluşturmaya devam etmektedir.

DTÖ'nün değeri yalnızca tarifelerin düşürülmesiyle sınırlı değildir. Gümrük tarifelerinin bağlanması ve ayrımcılık yapmama ilkesi öngörülebilirlik sağlamakta; bildirimler, komite çalışmaları ve ticaret politikası inceleme mekanizması (Trade Policy Review Mechanism) üyelerin dış ticaret uygulamalarını görünür kılmaktadır. Uyuşmazlıkların çözümünde ise tek taraflı misillemenin yerini hukuki süreçlere bırakması öngörülmüş olsa da Temyiz Organının devre dışı bırakılması önemli bir eksiklik olarak ifade edilmektedir. Üyeler danışma, panel ve alternatif temyiz düzenlemeleri dâhil sistemin çeşitli araçlarından yararlanmaya devam etmektedir.

Bununla beraber kazanımlar eşit dağılmamıştır. En az gelişmiş ülkelerin dünya ticaretindeki payı yüzde 1'in altındadır. DTÖ Ticaret Maliyetleri Endeksi'ne göre bu ülkelerin imalat ve hizmet ticareti maliyetleri yüksek gelirli ülkelerin yüzde 50 üzerindedir. Dolayısıyla rapor, ticaretin toplam refah etkisini savunurken ülkeler, bölgeler, firmalar ve çalışanlar arasındaki dağılım sorununun varlığını da kabul etmektedir.

Üç farklı gelecek senaryosu

Raporun en ilginç bölümünü, DTÖ ekonomistlerinin 2050 yılına kadar üç alternatif düzen için yaptığı simülasyonlar oluşturmaktadır. Temel senaryoya kıyasla büyüme oranlarındaki değişimi gösteren bu sonuçlar, farklı kurumsal tercihlerin olası etkilerinin büyüklüğünü karşılaştırmaktadır.

Senaryo	Küresel GSYH	Küresel ihracat
Güçlendirilmiş çok taraflı iş birliği	+%2,9	+%17,9
Jeopolitik bloklara ayrılmış dünya	-%5,1	-%18,6
DTÖ yerine serbest ticaret anlaşmaları ağı	-%6,9	-%26,9

İş birliği senaryosu; daha geniş pazar açılımı, dijital ticaret ve hizmetlerde yeni çok taraflı disiplinler, üyeliğin genişlemesi ve ticari açıklık ile güvenlik kaygıları arasında ölçülü bir denge varsaymaktadır. Bu senaryoda küresel GSYH yaklaşık yüzde 2,9, başka bir ifadeyle 2023 fiyatlarıyla yaklaşık 3 trilyon dolar artmaktadır. En az gelişmiş ülkelerin GSYH kazancı yüzde

³ https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/world-trade-report-2026_execsum_e.htm

7,7'ye ulaşırken yüksek gelirli ekonomiler yaklaşık 1,7 trilyon dolarlık mutlak kazanç sağlamaktadır.⁴

Buna karşılık jeopolitik bloklaşma senaryosunda küresel GSYH yüzde 5,1 ve ihracat yüzde 18,6 gerilemektedir. DTÖ'nün tamamen ortadan kalktığı ve çok taraflı iş birliğinin serbest ticaret anlaşmaları ağıyla ikame edildiği senaryoda kayıplar daha da yükselerek sırasıyla yüzde 6,9 ve yüzde 26,9'a çıkmaktadır. Bu ikinci senaryo, ikili ve bölgesel anlaşmaların DTÖ'nün yerine geçemeyeceğini göstermesi bakımından önemlidir. En az gelişmiş ülkelerin GSYH kaybı yüzde 16,5'e kadar ulaşmaktadır.

DTÖ'nün "eylemsizliğin maliyeti küresel GSYH'nin yüzde 10'una ulaşabilir" şeklindeki açıklaması yorumlanırken dikkatli olunmalıdır. Bu oran tek başına mevcut temel senaryoya kıyasla yüzde 10'luk daralma anlamına gelmemektedir. Güçlendirilmiş çok taraflı iş birliğinin sağlayacağı kazanç ile sistemin aşındığı olumsuz senaryoların yol açacağı kayıp arasındaki fırsat maliyetini ifade etmektedir.

Sistemi zorlayan dört yapısal değişim

Ekonomik gücün daha geniş bir alana yayılması

Düşük ve orta gelirli ekonomilerin dünya mal ticaretindeki payı 1995'te yüzde 23 iken 2024'te yüzde 45'e yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkeler artık çok farklı gelir, kapasite ve pazar gücü düzeylerine sahiptir. Rapor, özel ve lehte muamelenin önemini koruduğunu belirtmekle birlikte, ekonomik kapasite ve pazar gücünden bağımsız esnekliklerin dengeli anlaşmalar yapılmasını güçleştirebildiğine işaret etmektedir. Bu tespit, DTÖ reformundaki gelişmiş ülke–gelişmekte olan ülke ayrımının yeniden ele alınacağına dair açık bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Devlet müdahaleleri ve farklı ekonomik sistemler

Sübvansiyonlar, devlet işletmeleri, kamu alımları ve "yeni sanayi politikası" ticari rekabetin merkezine yerleşmiştir. Sorun sadece Çin'in devlet kapitalizminden kaynaklanmadığı, gelişmiş ekonomilerin yeşil dönüşüm, teknolojik liderlik ve ekonomik güvenlik gerekçeleriyle büyük ölçekli destek programlarına başvurduğu dikkate alınmalıdır. Rapor, farklı ekonomik modelleri aynılaştırmak yerine bunların dünya pazarında birlikte çalışmasını sağlayacak "arayüz kurallarının" güçlendirilmesi gerektiğini ima etmektedir.

Şeffaflık sorunu bu alandaki en somut eksikliklerdir. 2015–2024 döneminde üyelerin yalnızca yüzde 59'u Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Komitesine gerekli bildirimleri yapmış; sunulan bildirimlerin yüzde 77'si gecikmiş ve ortalama gecikme bir yılı aşmıştır. Etkili sübvansiyon disiplinleri, güvenilir ve zamanında veri olmadan uygulanamaz.

Ticaretin niteliğinin değişmesi

Bugünkü DTÖ'nün kurulmasını sağlayan Uruguay Turu (1986–1994), çok taraflı ticaret sisteminin en kapsamlı müzakere süreci Eylül 1986'da Uruguay'ın Punta del Este kentinde başlamış, 15 Nisan 1994'te Marakeş Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla tamamlanmış ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. Bu dönem sonrasında internetin yaygınlaşmasıyla dijital platformlar, yapay zekâ ve bugünkü küresel değer zincirleri ortaya çıkmıştır. Hizmetlerin, veri akışlarının ve çevresel tedbirlerin ticaretteki ağırlığı artarken çok taraflı kurallar aynı hızla yenilenememiştir. Elektronik ticaret, hizmetlerde iç düzenlemeler ve yatırımın kolaylaştırılması

⁴ World Trade Organization, "World Trade Report: Trade reform to boost growth; inaction can cost 10% global GDP", News Item, 15 September 2026, https://www.wto.org/english/news_e/news26_e/wtr_15sep26_483_e.htm

alanlarındaki çoklu katılımlı girişimler ilerleme sağlamış ancak bunların DTÖ hukuku içindeki yeri ve tüm üyelere nasıl yayılacağı çözüme kavuşturulmamıştır.

Jeopolitik gerilimler ve ekonomik güvenlik

Küresel salgın, savaşlar ve büyük güç rekabeti, karşılıklı bağımlılık güvenlik riski olarak da değerlendirilmesine yol açmıştır. Ulusal güvenlik istisnalarının geniş yorumlanması, dost ülkelerden tedarik yaklaşımı ve stratejik sektörlerde ayrımcı teşvikler MFN ilkesini zorlamaktadır. Rapor, güvenlik kaygılarını reddetmemekte; ancak açıklık ile güvenlik arasında kalibre edilmiş bir çerçeve kurulmadığı takdirde istisnaların kural haline gelebileceğini ileri sürmektedir.

SON SÖZ

AB ile Gümrük Birliği ve genişleyen serbest ticaret anlaşmaları ağı, önemli olmakla beraber Türkiye'nin çok taraflı sistem içinde yararlanabileceği geniş bir alanda bulunduğu düşünülmektedir. Türkiye'nin ABD, Çin, Hindistan ve diğer büyük pazarlarla ticaretinde temel güvencesi, DTÖ'nün (Most-Favored-Nation- MFN), En Çok Kayrılan Ulus⁵ anlamına gelen temel bir ilkesidir.⁶ DTÖ'nün aşındığı bir düzende pazar erişiminin giderek ekonomik büyüklüğe, siyasi yakınlığa ve karşılıklı taviz kapasitesine bağlı hale gelmesi beklenmektedir.

Jeopolitik bloklaşmanın ise Türkiye için ayrı bir maliyet unsuru oluşturduğu düşünülmektedir. Türkiye üretim ağırları bakımından Avrupa ekonomisi derinden bütünleşmiş olmakla birlikte ABD, Çin, Rusya, Orta Doğu ve Orta Asya ile de çok yönlü ticari ilişkilere sahiptir.

Bu değerlendirmeler, Türkiye'nin DTÖ reformundaki öncelikleri bakımından bazı sonuçlar doğurmaktadır. Uyuşmazlıkların çözümünde DTÖ'nün iki aşamalı ve bağlayıcı sistemi yeniden işler hâle getirilmeli; sanayi sübvansiyonları ile yeşil ve dijital desteklerin bildirimi ve olumsuz etkileri konusunda daha güçlü kurallar savunulmalıdır. Hizmetler, elektronik ticaret ve yatırımların kolaylaştırılması gibi alanlardaki çoklu katılımlı anlaşmalara aktif biçimde katılım gösterilmeli; bu düzenlemelerin açık, kapsayıcı ve DTÖ sistemiyle uyumlu olması gözetilmelidir. Gelişmekte olan ülkelere sağlanan esneklikler korunurken farklı kapasite ve pazar gücü düzeylerini dikkate alan daha gerçekçi bir yaklaşım benimsenmelidir. Türkiye aynı zamanda kendi bildirim performansını, kurumlar arası koordinasyonunu ve ticaret politikası şeffaflığını güçlendirmelidir.

Dünya Ticaret Raporu 2026, DTÖ'ye yönelik eleştirileri yok saymayı ya da mevcut durumu ve DTÖ'nün konumunu savunmayı amaçlamamaktadır. Rapor, mevcut DTÖ kurallarının ekonomik gücün ülkeler arasındaki eşitsiz dağılımı, devlet müdahaleleri, dijitalleşme, iklim politikaları ve güvenlik kaygıları karşısında yetersiz kaldığını kabul etmektedir. Bununla birlikte, çözümün kuralları terk ederek tek taraflılığa, jeopolitik bloklara veya yalnızca ikili anlaşmalara yönelmek olmadığını güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

Türkiye açısından temel çıkar, DTÖ'nün korunması ile yenilenmesini aynı politikanın iki tamamlayıcı unsuru olarak görmektir. Çok taraflı sistem, küçük ve orta ölçekli ekonomilere büyük güçler karşısında tam bir eşitlik sağlamasa da güç ilişkilerini kurallarla sınırlaması, pazara erişimi daha öngörülebilir kılması ve ticari uyuşmazlıkların siyasi baskıya dönüşmesini önlemesi bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle reform tartışmalarında savunmacı bir konum yerine, şeffaflık, uyuşmazlıkların çözümü, sübvansiyon disiplinleri, dijital ticaret ve çoklu katılım öngören bir gündem geliştirilmesi yerinde olacaktır.

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Most_favoured_nation

⁶ <https://virconlegal.com/tr/term/mfn-en-cok-kayrilan-ulus-hukmu/>